

HOTĂRÂREA CURȚII

14 decembrie 1995*

Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS împotriva Statului belgian

[cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulată de Cour d'appel, Bruxelles
(Belgia)]

„Competența instanței naționale de a aprecia din oficiu compatibilitatea dreptului național
cu dreptul comunitar”

Cauza C-312/93

În cauza C-312/93,

având ca obiect o cerere adresată Curții, în temeiul articolului 177 din Tratatul CEE, de
Cour d'appel din Bruxelles, pentru pronunțarea în litigiul pendinte în fața acestei instanțe
între

Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS

și

Statul belgian,

a unei hotărâri preliminare privind interpretarea dreptului comunitar, în ceea ce privește
competența instanței naționale de a aprecia din oficiu compatibilitatea dreptului național
cu dreptul comunitar,

---

* Limba de procedură: franceza.

CURTEA,

compusă din domnii G. C. Rodríguez Iglesias, președinte, C. N. Kakouris, D. A. O. Edward, J.-P. Puissochet și G. Hirsch, președinți de cameră, G. F. Mancini (raportor), F. A. Schockweiler, J. C. Moitinho de Almeida, P. J. G. Kapteyn, C. Gulmann, J. L. Murray, P. Jann, H. Ragnemalm, judecători,

avocat general: domnul F. G. Jacobs,

grefieri: domnii R. Grass, grefier și H. A. Rühl, administrator principal,

după examinarea observațiilor scrise prezentate:

— pentru Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS, de P. van Ommeslaghe, avocat în Baroul din Bruxelles,

— pentru guvernul belgian, de domnul P. Duray, consilier adjunct la Ministerul Afacerilor Externe, în calitate de agent, și de B. van de Walle de Ghelcke, avocat în Baroul din Bruxelles,

— pentru guvernul francez, de doamna C. de Salins, subdirector în cadrul Direcției Afaceri Juridice a Ministerului Afacerilor Externe și de domnul H. Renié, secretar pentru afaceri externe în cadrul aceleiași direcții, în calitate de agenți,

— pentru Comisia Comunităților Europene, de domnul S. van Raepenbusch, membru al Serviciului juridic, în calitate de agent,

având în vedere raportul de ședință,

după ascultarea observațiilor orale ale Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS, reprezentată de V. Piessevaux, avocat în Baroul din Bruxelles, ale guvernului belgian, reprezentat de domnul P. Duray și de B. van de Walle de Ghelcke, ale guvernului francez, reprezentat de domnul H. Renié, și ale Comisiei, reprezentată de domnul S. van Raepenbusch, în ședința din 16 martie 1994,

după ascultarea concluziilor avocatului general, prezentate în ședința din 4 mai 1994,

având în vedere ordonanța de redeschidere a dezbaterilor din 13 decembrie 1994,

după ascultarea observațiilor orale ale Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS, reprezentată de P. van Ommeslaghe, ale guvernului belgian, reprezentat de B. van de Walle de Ghelcke, ale guvernului german, reprezentat de domnul G. Thiele, Assesor la Ministerul Federal al Economiei, în calitate de agent, ale guvernului elen, reprezentat de domnul V. Kontolaimos, consilier juridic adjunct în cadrul Consiliului juridic de stat, în calitate de agent, ale guvernului spaniol, reprezentat de domnul A. Navarro González, director general pentru coordonare juridică și instituțională comunitară, de doamnele R. Silva de Lapuerta și G. Calvo Díaz, abogados del Estado la Serviciul juridic de stat, în

calitate de agenți, ale guvernului francez, reprezentat de domnii H. Renié și C. Chavance, secretar pentru afaceri externe la Direcția Afaceri Juridice a Ministerului Afacerilor Externe, în calitate de agenți, și ale Comisiei, reprezentată de domnul C.W.A. Timmermans, director general adjunct al Serviciului juridic, în ședința din 4 aprilie 1995,

după ascultarea concluziilor avocatului general, prezentate în ședința din 15 iunie 1995,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Prin hotărârea din 28 mai 1993, primită la Curte la 10 iunie 1993, Cour d'appel din Bruxelles a formulat, în temeiul articolului 177 din Tratatul CEE, o întrebare preliminară privind interpretarea dreptului comunitar, în ceea ce privește competența instanței naționale de a aprecia din oficiu compatibilitatea dreptului național cu dreptul comunitar.

2 Această întrebare a fost adresată în cadrul unui litigiu între societatea cu răspundere limitată Peterbroeck, Van Campenhout & Cie (denumită în continuare „Peterbroeck”) și Statul belgian având ca obiect cota de impozitare aplicabilă persoanelor nerezidente.

3 În cursul exercițiului financiar 1974, societatea de naționalitate olandeză Continentale & Britse Trust BV (denumită în continuare „CBT”) a retras de la Peterbroeck un venit corespunzător asociatului activ de 6 749 112 BEF. Atunci când CBT i-a fost imputată plata impozitului aplicabil persoanelor nerezidente pentru exercițiul financiar 1975, Peterbroeck, în calitate de reprezentant legal al CBT în Belgia, a depus, la 22 iulie 1976 și la 24 ianuarie 1978, contestații la directorul regional pentru contribuții directe (denumit în continuare „directorul”).

4 Cele mai multe dintre contestații fiind respinse prin decizia directorului din 23 august 1979, Peterbroeck, acționând în nume propriu și, în măsura necesară, în numele CBT, a introdus o acțiune în fața Cour d'appel din Bruxelles, la 8 octombrie 1979. În stadiul actual al acțiunii principale, aceasta privește numai cota de impozitare aplicabilă veniturilor obținute de CBT, pe care directorul a stabilit-o la 44,9%, în timp ce această cotă nu ar putea depăși 42% în cazul în care veniturile respective ar fi fost obținute de către o societate de naționalitate belgiană.

5 În fața Cour d'appel, Peterbroeck a susținut pentru prima dată că aplicarea, în cazul unei societăți cu sediul în Țările de Jos, a unei cote de impozitare mai mari decât aceea care s-a stabilit pentru o societate belgiană constituie un obstacol în calea libertății de stabilire, interzis prin articolul 52 din Tratatul CEE.

6 Statul belgian a susținut că această alegație constituie o obiecție nouă, inadmisibilă deoarece a fost formulată în afara termenului care rezultă din dispozițiile coroborate ale articolului 278 al doilea paragraf, ale articolului 279 al doilea paragraf și ale articolului

282 din Code des impôts sur les revenus (Codul impozitelor pe venit, denumit în continuare „CIR”), în versiunea aplicabilă la momentul faptelor care fac obiectul acțiunii principale. În temeiul acestor prevederi, obiecțiile care nu au fost formulate în contestație, nici examinate din oficiu de către director puteau fi formulate de către reclamant fie în acțiune, fie într-un document trimis grefei Cour d’appel, sub sancțiunea decăderii legale dintr-un drept, în termen de șaizeci de zile începând din momentul depunerii, de către director, a copiei certificate pentru conformitate a deciziei atacate, precum și a tuturor documentelor privind contestația. După cum reiese din dosarul cauzei, conform jurisprudenței belgiene, o obiecție este nouă în sensul prevederilor sus-menționate atunci când formulează pentru prima dată o întrebare care diferă prin obiectul, natura sau temeiul ei juridic de cele în privința cărora directorul a fost sesizat.

7 Cour d’appel a apreciat că a invoca pentru prima dată în fața sa articolul 52 din tratat drept temei juridic al acțiunii constituie o obiecție nouă, în sensul prevederilor relevante ale CIR. De asemenea, a considerat că aceste dispoziții îl împiedică pe judecător să ridice din oficiu obiecția pe care contribuabilul nu o mai poate formula în fața sa. Cu toate acestea, Cour d’appel a observat, în primul rând, că aplicarea acestor norme procedurale echivalează cu limitarea competenței de a verifica compatibilitatea legislației interne cu dreptul comunitar, precum și a posibilității care îi este conferită prin articolul 177 din tratat de a cere Curții să pronunțe o hotărâre preliminară asupra unei întrebări de interpretare a dreptului comunitar.

8 În continuare, Cour d’appel a subliniat că, deși normele procedurale în cauză se aplică în egală măsură majorității obiecțiilor întemeiate pe dreptul intern, jurisprudența belgiană admitea excepții pentru obiecții întemeiate pe încălcarea unui număr restrâns de principii de drept intern, în special decăderea din dreptul de impozitare și autoritatea de lucru judecat.

9 În cele din urmă, aceasta a făcut trimitere la jurisprudența Curții, care impune instanțelor naționale să asigure protecția juridică care decurge în privința justițiabililor din efectul direct al dreptului comunitar și care le recunoaște puterea de a face tot ceea ce este necesar pentru a înlătura dispozițiile naționale care ar putea împiedica dreptul comunitar să aibă efect deplin.

10 Luând în considerare cele menționate mai sus, Cour d’appel, Bruxelles a decis să suspende judecata și să adreseze Curții de Justiție următoarea întrebare preliminară:

„Trebuie interpretat dreptul comunitar în sensul în care o instanță națională care, sesizată asupra unui litigiu referitor la dreptul comunitar, apreciază că o dispoziție de drept intern condiționează puterea instanței naționale de a aplica dreptul comunitar, al cărui apărător este, de formularea de către reclamantul în litigiu a unei cereri exprese într-un termen scurt de decădere care, cu toate acestea, nu se aplică cererilor întemeiate pe încălcarea unui anumit număr – chiar și restrâns – de principii de drept intern, în special decăderea din dreptul de impozitare și autoritatea de lucru judecat, nu trebuie să ia în considerare aplicarea acestei dispoziții de drept intern?”

11 Luând în considerare faptele din acțiunea principală, astfel cum reies din hotărârea de trimitere, instanța națională dorește, în esență, să afle, în primul rând, dacă dreptul comunitar se opune aplicării unei norme procedurale naționale care, în condiții precum

acelea ale acțiunii principale, interzice instanței naționale, sesizată cu o chestiune care intră în competența sa, să aprecieze din oficiu compatibilitatea unei măsuri de drept intern cu o dispoziție de drept comunitar, atunci când această din urmă dispoziție nu a fost invocată într-un anumit termen de către justițiabil. În al doilea rând, instanța națională întreabă dacă dreptul comunitar se opune aplicării unei astfel de norme atunci când o astfel de prevedere suportă excepții pentru anumite cereri întemeiate pe principii de drept intern.

Cu privire la prima parte a întrebării

12 Cu privire la prima parte a întrebării astfel cum a fost formulată mai sus, este necesar să se aducă aminte că, în conformitate cu jurisprudența constantă, trebuie ca instanțele judecătorești din statele membre să asigure, prin aplicarea principiului cooperării consacrat prin articolul 5 din tratat, protecția juridică ce decurge, pentru justițiabili, din efectul direct al dreptului comunitar. În absența unei reglementări comunitare în domeniu, este de competența dreptului intern al fiecărui stat membru să desemneze instanțele competente și să reglementeze modalitățile procedurale ale acțiunilor destinate să asigure apărarea drepturilor de care justițiabilii se bucură ca urmare a efectului direct al dreptului comunitar. Cu toate acestea, respectivele modalități nu pot fi mai puțin favorabile decât acelea care privesc acțiuni similare de natură internă, nici să facă imposibilă în practică sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite de sistemul juridic comunitar (a se vedea, în special, hotărârile din 16 decembrie 1976, Rewe, 33/76, Rec., p. 1989, punctul 5, și Comet, 45/76, Rec., p. 2043, punctele 12-16, din 27 februarie 1980, Just, 68/79, Rec., p. 501, punctul 25, din 9 noiembrie 1983, San Giorgio, 199/82, Rec., p. 3595, punctul 14, din 25 februarie 1988, Bianco și Girard, 331/85, 376/85 și 378/85, Rec., p. 1099, punctul 12, din 24 martie 1988, Comisia/Italia, 104/86, Rec., p. 1799, punctul 7, din 14 iulie 1988 Jeunehomme și EGI, 123/87 și 330/87, Rec., p. 4517, punctul 17, din 9 iunie 1992, Comisia/Spania, C-96/91, Rec., p. I-3789, punctul 12, și din 19 noiembrie 1991, Francovich e.a., C-6/90 și C-9/90, Rec., p. I-5357, punctul 43).

13 În această privință, este, de asemenea, necesar să se aducă aminte că instanța comunitară s-a pronunțat deja că o normă de drept național care împiedică punerea în aplicare a procedurii prevăzute la articolul 177 din tratat nu trebuie să fie luată în considerare (a se vedea hotărârea din 16 ianuarie 1974, Rheinmühlen, 166/73, Rec., p. 33, punctele 2 și 3).

14 În scopul aplicării acestor principii, fiecare cauză în care se pune întrebarea dacă o dispoziție procedurală națională face imposibilă sau excesiv de dificilă aplicarea dreptului comunitar trebuie analizată ținând seama de locul pe care îl ocupă în ansamblul procedurii, al desfășurării și al particularităților acesteia, în fața diferitelor instanțe naționale. Din această perspectivă, este necesar să se ia în considerare, după caz, principiile care stau la baza sistemului juridic național, precum protecția dreptului la apărare, principiul securității juridice și buna desfășurare a procedurii.

15 În prezenta cauză, în conformitate cu dispozițiile dreptului național, justițiabilul nu mai poate invoca, în fața Cour d'appel, o nouă obiecție întemeiată pe dreptul comunitar, după împlinirea termenului de șaizeci de zile de la depunerea de către director a unei copii certificate pentru conformitate a deciziei atacate.

16 În timp ce un termen de șaizeci de zile astfel impus justițiabilului nu poate fi contestat în sine, cu toate acestea, este necesar să se sublinieze particularitățile procedurii în cauză.

17 În primul rând, Cour d'appel este prima instanță judecătorească care poate adresa o întrebare preliminară Curții de Justiție, din moment ce directorul în fața căruia se desfășoară acțiunea pe fond este membru al autorității fiscale și, în consecință, nu reprezintă o instanță națională în sensul articolului 177 din tratat (a se vedea, în acest sens, Hotărârea din 30 martie 1993, Corbiau, C-24/92, Rec., p. I-1277).

18 În al doilea rând, termenul, a cărui împlinire a împiedicat instanța națională să aprecieze din oficiu compatibilitatea unei măsuri de drept intern cu dreptul comunitar, a început să se scurgă din momentul în care a fost făcută depunerea de către director a copieii certificate a deciziei contestate. Or, reiese din dosar că, din această cauză, perioada în timpul căreia reclamantul putea invoca obiecții noi era încheiată atunci când Cour d'appel a ținut ședința, astfel încât Curtea fost lipsită de posibilitatea de a face din oficiu această apreciere.

19 În al treilea rând, nu reiese că, în cursul unei proceduri ulterioare, o altă instanță națională poate verifica din oficiu compatibilitatea unei măsuri interne cu dreptul comunitar.

20 În cele din urmă, nu reiese că imposibilitatea instanțelor naționale de a ridica din oficiu obiecțiile întemeiate pe dreptul comunitar poate fi justificată în mod rezonabil de principii precum principiul securității juridice sau al bunei desfășurări a procedurii.

21 Prin urmare, este necesar să se răspundă la întrebarea adresată de Cour d'appel, Bruxelles că dreptul comunitar se opune aplicării unei norme procedurale naționale care, în circumstanțe procedurale precum cele ale acțiunii principale, interzice instanței naționale, sesizate cu o chestiune care intră în competența sa, să aprecieze din oficiu compatibilitatea unei măsuri de drept intern cu o dispoziție comunitară, atunci când aceasta din urmă nu a fost invocată într-un anumit termen de către justițiabil.

Cu privire la a doua parte a întrebării

22 Având în vedere cele arătate anterior, nu este necesar să se examineze a doua parte a întrebării, astfel cum a fost reformulată mai sus.

Cu privire la cheltuielile de judecată

23 Cheltuielile efectuate de guvernele german, elen, spaniol și francez, precum și de Comisia Comunităților Europene, care au prezentat observații Curții, nu pot face obiectul unei rambursări. Întrucât procedura are, în raport cu părțile în acțiunea principală, un caracter incidental față de procedura din fața instanței naționale, este de competența acestei instanțe să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată.

Pentru aceste motive,

CURTEA,

pronunțându-se cu privire la întrebarea care i-a fost adresată de către Cour d'appel, Bruxelles, prin hotărârea din 28 mai 1993, hotărăște:

Dreptul comunitar se opune aplicării unei norme procedurale naționale care, în circumstanțe procedurale precum cele ale acțiunii principale, interzice instanței naționale, sesizate cu o chestiune care intră în competența sa, să aprecieze din oficiu compatibilitatea unei măsuri de drept intern cu o dispoziție comunitară, atunci când aceasta din urmă nu a fost invocată într-un anumit termen de către justițiabil.

Rodríguez Iglesias	Kakouris	Edward	
Puissochet	Hirsch	Mancini	
Schockweiler	Moitinho de Almeida	Kapteyn	
Gulmann	Murray	Jann	Ragnemalm

Pronunțată astfel în ședință publică la Luxemburg, 14 decembrie 1995.

Grefier
R. Grass

Președinte
G. C. Rodríguez Iglesias